

«ՀԱՅՐ ՄԵՐ»

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ԱԼԵՔԱՆԴՐ ՀԱԵԱՆԻ

Հա՛յր մեր, որ յերկինս ես,
 սուրբ Եղիշի անուն Բո:
 Եկեացէ՛ արտայտե՛րն Բո:
 Եղիշին կամ Բո որպէս
 յերկինս եւ յերկրի:
 Զհայ մեր հանապապորդ
 Կո՛ւր մեզ աշօր:
 Եւ թո՛ղ մեզ պարարիս մեր,
 որպէս եւ մե՛կ թողում
 մերոյ պարտապանաց:
 Եւ մի քանի՛ր զմեզ ի փորձութիւն,
 այլ փրկեա՛ զմեզ ի շարէ:
 Ա՛յ Բո է արտայտե՛րն
 եւ զօրութիւն եւ փառք
 յաւիտեանս. ամէն:

Թարգմանութիւն եւ ՅԱՆԱՋԱՐԱՆ
 ԳԱՌՆԻԿ Ա. Զ. Գ.Ր

ՄՈՆՈԲԵԱԼ 2020

«ՀԱՅՐ ՄԵՐ»
ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ԱԼԵՔԱՆԴՐ ՀԱԵԱՆԻ

ԹԱՐԳԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՅԱՌԱՋԱՐԱՆ
ԳԱՌՆԻԿ Ա. Զ. Գ.Ի

ՄՈՆԹՐԷԱԼ 2020

Սոյն տետրը լոյս տեսաւ
Օրհնութեամբ
Գանատայի Հայոց Թեմի Առաջնորդին՝
Գերշ. Տ. Բարգէն Արքեպիսկոպոսի
եւ
մեկեանասութեամբ
Տ. եւ Տիկ. Կապրիէլ եւ Գաթիա Մելֆոնեանի
ի յիշատակ իրենց մեծ ծնողներուն՝
Արթօ Սարգիսեանի եւ Նուարդ Մելֆոնեանի

ՅԱՌԱԶԱԲԱՆ ԹԱՐԳՄԱՆԻՉԷՆ

Ա.

Ալեքսանդր Շմեման Ռուս Օրթոտոքս եկեղեցւոյ Աւագ քահանայ մըն էր: Ծիսական աստուածաբանութեան հեղինակաւոր դէմք մը, գիրի վաստակաւոր մը:

Ռուս ծնողքէ ծնած էր Թալին, Էսթոնիա, 1921-ին: Ընտանեօք գաղթած էին Փարիզ: Այնտեղ յանախած էր ոռուսական եւ ֆրանսական վարժարան, ապա Փարիզի Համալսարան:

Պատանութեան օրերէն սիրած էր եկեղեցին: Ծառայած էր Ս. Աղեքսանդր Նեվսի տանարին մէջ, նախ՝ որպէս Ս. Խորանին դպիր, ապա՝ որպէս կիսասարկաւագ: Հոգե-իմացական պապակը զինք առաջնորդած էր Փարիզի Աստուածաբանական Կանառ (ծանօթ՝ իբրեւ Սէն Սերժ Աստուածաբանական Կանառ), որ ստեղծուած էր 1925-ին: Շմեման ուսանած էր այնտեղ՝ 1940-1945: Հնգամեայ ուսումնառութեան վկայականին համար թեզ գրած էր, նիւթ ունենալով Բիւզանդական աստուածաբանութիւնը: Յետոյ կոչուած էր նոյն կանառին մէջ եկեղեցւոյ Պատմութիւն դասաւանդելու: Ուսումնառութեան միջոցին՝ 1943-ին ամուսնացած էր, եւ 1946-ին օծուած էր քահանայ:

Ան, ի շարս այլոց, խորապէս զգացած էր, թէ Օրթոտոքս եկեղեցին վերագարթօնքի կը կարօտէր: 40-ական եւ 50-ական տարիներուն, Ֆրանսայի Կաթոլիկ աստուածաբանութիւնը խանդավառ վերագարթումի մէջ էր: Այն մթնոլորտէն Շմեման «ծիսական աստուածաբանութիւն» պիտի ուսանէր, եւ Օրթոտոքս վերագարթօնքին ուղի տեսնէր ծէսին վերարժեւորումը:

1951-ին մեկնած էր Միացեալ Նահանգներ եւ պաշտօնավարելու սկսած Նիւ Եորքի Ս. Վլադիմիր Դպրանոցին մէջ: 1963-ին պիտի ստանձնէր դպրանոցին տեսչութիւնը ու զայն վարէր մինչեւ իր վախճանումը 1983-ին:

Իր սրտամօտիկ լծակիցը, ապա նաեւ իրեն յաջորդ տեսուչը դպրանոցին՝ աստուածաբան Ճան Մայէնտորֆ, որ ամուսնացեալ քահանայ մըն էր, իր մասին սա վկայութիւնը տուած է. «Քանաւոր խօսքի մեծ վարպետ մը: Շնորհալի քան ոնէլ այլ ոք՝ ինքզինք հարազատօրէն արտայայտելու եւ համակրելի ընծայելու առումով:

Բայց նախ եւ առաջ ու մանաւանդ նուիրեալ քահանայ մը եկեղեցւոյ (...) Տ. Շմեման դրական մեծ դեր ունեցաւ շատ-շատերու կեանքին մէջ: Իր վաստակը պիտի չանհետանայ»:

Բ.

Իրեն ընծայուած էր պատեհութիւնը «Ազատութիւն Զայնասփիւռ»-էն (Radio Liberty) շարքական պարբերականութեամբ ոռուսերէնով քարոզներ, խորհրդածութիւններ, եւ կրօնագիտական բացատրութիւններ մատուցել: Անոնց հասցէն մանաւանդ Սովետական Ռուսիոյ ճնշուած քրիստոնեաներն էին: Զինք ունկնդրողներէն եւ մեծապէս գնահատողներէն էր եղած Նոպէլեան մրցանակակիր Ալեքսանդր Սօլժէնիցին:

Այս հրատարակութիւնը անգլերէնէ թարգմանութիւնն է Շմեմանի խօսած կրօնագիտական բացատրութիւններէն «Հայր մեր»-ի շարքին: Անգլերէնին թարգմանիչն է Ալեքսիս Վիւսկրադով: Լոյս ընծայումը կատարուած է Ս. Վլադիմիր Դպրանոցի հրատարակչատունէն, նախ՝ 2002-ին, ապա՝ 2003-ին: Այս թարգմանութեան համար Բ. հրատարակութիւնը օգտագործած եմ, ու որոշ տեղեր, ըստ հեղինակի մտքին բովանդակութեան եւ ուղղութեան, ազատ լուծումներ կատարած:

Շնորհախոհ: Պարզ եւ գեղեցիկ: Ամփոփ ու լիառատ իմաստ-ա-սիրութեամբ բացատրութիւն մըն է ասիկա, որ գլուխ առ գլուխ թարգմանելով հրապարակած էի Ս. Յակոբ Առաջնորդանիստ Մայր եկեղեցւոյ Դիմատետրին (Facebook) մէջ: Հրատարակութեան յանձնելէ առաջ, վրէպները սրբագրեցի, ճշգրտումներ ըրի, եւ ահա կը մատուցեմ ընթերցողիդ, որպէսզի ըմբռնես իբրեւ ամբողջութիւն:

Այս առիթով կ'ուզեմ շնորհակալութիւն յայտնել Տ. եւ Տիկ. Կապրիէլ եւ Գաթիա Մելֆոնեանին, որոնք փութալով ստանձնեցին մեկեմասութիւնը, ի յիշատակ իրենց մեծ ծնողներուն՝ Արթօ Սարգիսեանի եւ Նուարդ Մելֆոնեանի:

Նաեւ շնորհակալութիւն Բրշ. Կորիւն Սրկ. Գոյունեանին՝ թարգմանութեան ատեն իր առաջարկներուն համար. այլեւ Բրշ. Կարօ Սրկ. Նոխտեանին՝ թէ՛ իր վերակարդալուն եւ քանի մը նկատողութիւններուն համար, եւ թէ՛ սիրայօժար էջադրումին:

Հոգեպարար վայելում, ընթերցող:

«ՀԱՅՐ ՄԵՐ»

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՄ ԱՂԵԱՍԱՆՈՐ ՀԱԵԱՍԵՐ

Ա. ԳԼՈՒԽ

«Հայր մեր, որ յերկինս ես»

Յիսուս Քրիստոս մեզի միայն մէկ աղօթք կտակեց, որ սովորաբար կոչուած է «Տէրունական Աղօթք»: Երբ աշակերտները իրմէ խնդրեցին, ըսելով. «մեզի աղօթել սորվեցուր» (Ղկ 11.1), ի պատասխան՝ այս աղօթքը տուաւ անոնց.

«Հայր մեր, որ յերկինս ես,
սուրբ եղիցի Անուն քո:
Եկեացէ Արքայութիւն քո:
Եղիցին Կամք քո,
որպէս յերկինս եւ յերկրի:
Ձեաց մեր հանապազորդ
տուր մեզ այսօր:
Եւ թող մեզ գալարտիս մեր,
որպէս եւ մեք թողումք մերոց պարտապանաց:
Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն,
այլ փրկեա զմեզ ի չարէն» (Մտ 6.9-13):

Երկու հազար տարիներ այս աղօթքը առանց ընդհատումի ըսուած է: Քրիստոսի իսկ կողմէ օր մը արտասանուած այս խօսքերը, աշխարհի վրայ ամէն պահու տեղ մը մարդիկ կ'ըսեն: Այս է պատճառը, որ աւելի լաւ ուղի մը չունինք քրիստոնէութիւնը հասկնալու քան այս կարճ, եւ առաջին նայուածքով պարզ աղօթքը: Թէպէտ, ըստ երեւոյթի, այնքան ալ պարզ չէ, նկատի ունենալով որ ինձմէ շատ անգամ խնդրուած է բացատրութիւնը:

Բացատրութիւնը սկսիմ անմիջապէս ըսելով, թէ աղօթքին իմաստը անսպառնելի է, նաեւ՝ անկարելի է ասոր տալ վերջնական ու եզրափակիչ որեւէ բացատրութիւն: Ինչպէս աւետարաններուն պարագային, Տէրունական Աղօթքը եւս միշտ նորէն կ'ուղղուի մեզմէ իւրաքանչիւրին՝ անձնապէս, որպէս թէ ինձի համար ըսուած ըլլար անիկա, ի՛մ կարիքներուս, ի՛մ հարցումներուս, ի՛մ ուխտագնացութեանս համար: Սակայն, միաժամանակ, իսկութեամբ մնալով յաւերժական ու անփոփոխ, միշտ մեզ հրաւիրող կարեւորագոյնին, վեհագոյնին, գերագոյնին:

Տէրունական Աղօթքը իրապէս լսելու համար եւ անոր հաղորդակից ըլլալու համար, նախ անհրաժեշտ է, որ մենք մեզ ազատենք

ներքին շփոթութենէն, մեր ուշադրութեան կոտորակումէն, հոգեւոր թուլութենէն, որուն մէջ ենք տեւաբար: Գուցէ մեր ամենէն սոսկալի յատկանիշը այն է, որ շատ յաճախ կը պահուրտինք ամէն ինչէ, որ սրբազնօրէն փառաւոր է եւ հոգեւորապէս իմաստալից: Կարծէք թէ անգիտակցաբար կ'ընտրենք մանրուքներով եւ սնտիքով զբաղիլ, ընտրութիւն՝ որով կարելի է դիւրին կեանք մը ապրիլ: (Պէտք է յիշէք Թօլստոյի՝ «Աննա Գարեներնա» վէպին տիպար Սվիեաշքին, որ կը թուէր կարող ըլլալ հասկնալու եւ քննարկելու ամէն ինչ, բայց անմիջապէս որ խօսակցութիւնը կը դառնար կեանքի իմաստին վերաբերող աւելի խոր հարցերու, անոր մէջ անթափանցելի խափանք մը կը կարկառուէր: Թօլստոյ զայն կը նկարագրէ իւրապատուկ հանճարով):

Արդարեւ, մեր հոգիի ուժէն մեծ մաս մը կ'ուղղուի մարելու ներքին ձայնը, այն՝ որ մեզ կը հրաւիրէ հանդիպելու գերագոյնին:

Եւ արդ, պէտք է գէթ նուազագոյն ճիշդով մը փորձենք մտնել այն շրջանակին մէջ, հոգիի եւ շունչի այն վիճակին մէջ, ուր աղօթքներուն աղօթքը կը սկսի լսուիլ, արձագանգել մեր մէջ, եւ իր կատարեալ իմաստով կը յայտնուի ու կը դառնայ այն, որուն կարիքը ունինք, այսինքն՝ հոգիին համար կերակուր եւ ըմպելի:

Արդ, մեր մտքերը երկինք ուղղենք եւ սկսինք: Սկսինք կոչարկումով, որ նոյն ատեն թէ՛ դիմում է եւ թէ՛ հաստատում. «Հայր մեր»:

Քրիստոսի առաջին մատուցածը իրմէ աղօթել խնդրողներուն, առաջին կտակածը որպէս անգին նուէր եւ մխիթարութիւն, որպէս ուրախութիւն եւ ներշնչում, կարելիութիւնն է զԱստուած «Հայր» կոչելու, անոր նայելու՝ որպէս իրենց Հայրը:

Աստուծոյ մասին որքան շատ գաղափարներ սփռուած կան մարդկային երեւակայութեան մէջ: Անոր յղում կատարուած է որպէս Բացարձակը, Առաջին Պատճառը, Տէրը, Ամենակարողը, Արարիչը, Բարբարը, Աստուած, եւայլն եւայլն: Այս գաղափարներէն ամէն մէկը ճշմարտութեան, խորհրդաւոր փորձառութեան տարրի մը կը վերաբերի, նաեւ՝ խոր հասկացողութեան մը: Եւ սակայն, այս մէկ բառը՝ «Հայր»ը, «մեր»ին

հետ միասին, այն բոլորը իր մէջ կը բովանդակէ, եւ զանոնք կը յայտնէ որպէս մտերիմ ապրում մը, որպէս սէր, որպէս եզակի, անկրկնելի եւ ցնծագին միութիւն մը:

«Հայր մեր»: Այստեղ կը գտնենք սիրոյ իմաստը, նաեւ՝ սիրոյ ուղղուած պատասխանը. այստեղ է մտերմութեան փորձառութիւնը, նաեւ՝ ուրախութիւնը այս փորձառութեան. այստեղ հաւատքը վստահօրէն կը յանձնուի, եւ յանձնուելը տեղ կու տայ ազատութեան, մտերմութեան, եւ հուսկ կը ծագի ցնծութիւնը: Ասիկա այլեւս Աստուծոյ մասին գաղափար մը չէ, այլ արդէն գիտութիւն մը Աստուծոյ մասին, ասիկա արդէն սիրով, միաւորմամբ եւ խորին վստահութեամբ հաղորդութիւն է Անոր հետ: Ասիկա արդէն սկիզբն է յաւիտենականութիւնը գիտնալու: Քանի որ Քրիստոս Հօր ըսաւ. «Եւ յաւիտենական կեանքը քեզ ճանչնալն է» (ՅՅ 17.3):

Այս դիմումը, ուրեմն, ոչ միայն սկիզբն է, այլեւ հիմքն իսկ է աղօթքին. Ասիկա՝ հետեւող բոլոր աղերսանքները կարելի կը դարձնէ, եւ զանոնք իմաստով կը լիացնէ: Իր խորագոյն եւ սկզբնատիպ առումով՝ քրիստոնէութիւնը Հայրութեան կրօնքն է. սա կը նշանակէ, թէ անիկա չէ հաստատուած վերացական գաղափարներու կամ փիլիսոփայական եզրակացութիւններու վրայ, այլ փորձառութեան վրայ Սիրոյ, Անձնաւոր սիրոյ, որ մեր ամբողջ կեանքը կը լեցնէ:

Այս ամէնը կը թելադրուի Տէրունական Աղօթքի առաջին կոչարկումով. «Հայր մեր»: Ասկէ ետք կ'աւելցնենք՝ «որ յերկինս ես»: Եւ այստեղ ամբողջ աղօթքը (եւ անոր հետ՝ մեր ամբողջ կեանքը) կը վերմատուցուի, կը վերընծայուի երկնքին, քանի որ երկինքը վերջապէս կեանքի այն ուղղահայեաց տարածքն է, մարդուն հայիլն է վեհագոյնին ու հոգեւորին: Այս հայիլը, սակայն, միաժամանակ թիրախն է խիստ ատելութեան եւ ծաղրանքին անոնց՝ որոնք մարդկային կեանքը կը կրճատեն զուտ կենսաբանական եւ նիւթական ստորոգութիւններու:

Այս երկինքը, որ միշտ անաստուածներու հերքումին կ'ենթարկուի, Ֆիզիքական կամ աստղագիտական երկինքը չէ, այլ մարդկային կեանքի գերագոյն բեւեռն է. «Հայր»ն է, որ «յերկինս է»: Ասիկա մարդուն հաւատքն է առ աստուածային սէրը, որ կը պարագրիկէ եւ կը թափանցէ ամբողջ աշխարհը: Այս երկինքը նաեւ հաւատքն է՝ որպէս ցոլացումը, նշանը, ներկայութիւնը այն սիրոյ: Այս հաւատքը երկնքին՝ մարդուն գերագոյն կոչումն է, անոր

փառքն ու վախճանական հասցէն, անոր յաւիտենական տունը:

Այս ամբողջին ուրախալից հաստատումը, եւ աւետումը՝ բացումն է աղօթքին, որ Քրիստոս մեզի տուաւ, որպէս նշան իր աստուածային Որդիութեան. «Հայր մեր, որ յերկինս ես»:

Բ. ԳԼՈՒԽ

«Սուրբ եղիցի Անուն քո»

Յետ ուրախալից, տօնական եւ սիրառատ կոչարկումին («Հայր մեր, որ յերկինս ես»), կ'ըսենք. «Սուրբ եղիցի Անուն քո»: Ի՞նչ է մեր այս աղօթական խօսքին ակնկալութիւնը. այս բառերը արտասանելով՝ ի՞նչ է, որ կը խնդրենք. ի՞նչ կարիք մըն է, որ կ'արտայայտենք: Ի՞նչ կը նշանակէ Աստուծոյ Անուն համար «սուրբ եղիցի»ն:

Համոզուած եմ, ափսոս, թէ շատեր հաւատացեալներէն, որ այս բառերը կ'ըսեն, ճշմարտապէս չեն գիտակցիր իմաստին: Իսկ անաստուածներուն համար, ասիկա միայն յաւելեալ պատրուակ մըն է իրենց ուսերը թօթուելու՝ շփոթեցուցիչ եւ խորհրդաւոր բառերու յօրինուածքին առջեւ. «Սուրբ եղիցի Անուն քո»:

Վաղ ժամանակներէն, մարդը «սրբազան» կամ «սուրբ» կոչած էր այն, որ ըմբռնած էր որպէս գերագոյն արժէք. որ պաշտամունք, ճանաչում, երկիւղ, եւ գոհաբանութիւն կը պահանջէր. որ միաժամանակ մարդը իրեն կը ձգէր՝ ընտանութիւն եւ մտերմութիւն ներշնչելով: Կը խօսինք Հայրենիքի սրբազան զգացման մասին, ծնողներուն հանդէպ սրբազան սիրոյն մասին, գեղեցկութեան, կատարելութեան, հրաշքի առջեւ՝ սրբազան երկիւղի մասին: Արդ, սրբազանը այն է, որ վեհագոյնն է, մաքրագոյնը, պահանջողը լաւագոյնին. լաւագոյն զգացումներուն, լաւագոյն ճիգերուն, մարդու լաւագոյն յոյսերուն: Սրբազանին եզակիութիւնը ճիշդ այն իրականութեան մէջն է, որ անիկա մեզմէ կը պահանջէ արթուն գիտակցութիւն մը ջինջ եւ ինքնաբոլոս տենչերու. եւ դեռ, ոչ միայն լոկ արթնութիւն մը, այլեւ գործ ու կեանք՝ որ յարիւր է այն արթնութեան:

Գիտնալը՝ թէ երկու անգամ երկու չորս կ'ընէ, կամ թէ ջուրը կ'եռայ որոշ ջերմաստիճանի մը, մեզ ոչ աւելի լաւ, կամ ոչ ալ աւելի յոռի կը դարձնէ: Այսպիսի արթնութիւն մը կը պատկանի ճշգրտասի եւ թիւրատասի, գիտունի եւ անգէտի,

հանճարի եւ պարզամիտի պարագաներուն: Սակայն երբ փորձառութիւնը կ'ընենք գեղեցկութեան, կամ բարոյական կատարելութեան, կամ աշխարհի ու կեանքի վրայ իւրայատուկ յայտնատեսութեան առումներով սրբազան արթնութեան մը, ապա ասիկա անմիջապէս պահանջք մը կը ներկայացնէ մեզի, մեր մէջ փոփոխութիւններ կը յառաջացնէ, մեզ տեղ մը կը հրաւիրէ, մեզ կը յափշտակէ, մեզ կը սքանչացնէ:

Պուշքին² ի՛նչ պարզութեամբ եւ գեղեցկութեամբ բացատրած է ասիկա իր շատ ծանօթ բանաստեղծութեան մէջ, որուն տիտղոսն է «Փառաւոր պահուան յիշողութիւնը»: Բանաստեղծը կը մոռնայ «տեսիլք»ը, ներամբոխուիլը «սոսկալի փոթորիկներ»ուն, ցրւումը «անցեալ յոյսեր»ուն, եւ կը գրէ.

«...Հոգիս էր խռովայոյց, / եւ դուն վերստին եկար, / որպէս տեսիլք մը որ կու գայ ու կ'անցնի, / որպէս նշոյլ մը մաքուր գեղեցկութեան: / Իմ սիրտս կատարելապէս կը տռոփէ, / վերստին զգալով / աստուածութեան յարութիւնը, / ե՛ւ ներշնչումը, ե՛ւ կեանքը, / ե՛ւ արցունքները, ե՛ւ սէրը»:

Ահա ասիկա նկարագրութիւն մը սրբազանին՝ որպէս գեղեցկութիւն: Այս փորձառութիւնը կեանքը կը փոխէ ամբողջապէս, զայն կը լիացնէ, ըստ Պուշքինի խօսքին՝ իմաստով, եւ ներշնչումով, եւ ուրախութեամբ, եւ աստուածայինով:

Կրօնական փորձառութիւնը իր մաքրագոյն կերպին մէջ փորձառութիւնն է սրբութեան: Ով որ այս փորձառութեան որոշ ճանաչում մը ունի, գիտէ թէ անիկա կը թափանցէ անհատի մը ամբողջ կեանքէն ներս, որ կը պահանջէ փոփոխութիւն մը, նաեւ ներքին ալիքերովութիւն մը: Բայց նաեւ գիտէ, թէ այս տենչը կը խափանուի մեր գոյութեան անշարժութեամբ, թուլութեամբ եւ թշուառութեամբ. ու ամենէն աւելի՝ սրբազանին առջեւ, այսինքն՝ վեհագոյնին, մաքրագոյնին եւ աստուածայինին առջեւ մարդու գրեթէ բնազդական վախին պատճառով: Մեր սրտերը եւ հոգիները սրբութեան հանդիպելով՝ տառաջիօրէն խոցեալ կը զգան, եւ մենք կը կոչուինք մեր ամբողջ գոյութիւնը ներգաշնակելու սրբութեան շնորհքին: Եւ սակայն Պօղոս առաքեալ կը յիշեցնէ, թէ մեր մէջ օրէնք մը կայ, որ կը պայքարի այս շնորհքին դէմ (Հռ 7.23):

«Սուրբ եղիցի Անուն քո»: Ասիկա ազադակն է անոր, որ գԱստուած տեսած է եւ ճանչցած, եւ գիտէ, թէ միայն այս տեսիլքին ու հանդիպման

մէջ կրնայ գտնել կեանքի լիութիւնը, լիառատ ներշնչումը, եւ լիառատ ցնծութիւնը:

«Սուրբ եղիցի Անուն քո»: Աշխարհի մէջ թող ամէն ինչ, իմ կեանքէս, իմ արարքներէս, իմ խօսքերէս սկսած՝ ըլլայ ցոլացում մը այս սրբազան եւ աստուածային անունին, որ մեզի յայտնուած եւ մատուցուած է: Կեանքը վերստին թող ըլլայ բարձրացում մը դէպի լոյսը, փառաւորում մը, գովաբանութիւն մը առ բարութեան իշխանութիւնը: Ամէն ինչ թող լեցուի աստուածային իմաստութեամբ եւ աստուածային սիրով:

«Սուրբ եղիցի Անուն քո»: Ասիկա նաեւ օգնութեան աղերսանք է բարձրացումի եւ ալիքերովութեան այս դժուար ճիգին մէջ, քանի որ շրջապատուած եւ գերի բռնուած ենք մթութենէն, չարէն, սնտոխութենէն, ծանծաղութենէն, խուճապէն: Իւրաքանչիւր բարձրացում յանգած է անկումի մը, իւրաքանչիւր ճիգի հետեւած է տկարութեան եւ վհատութեան այնպիսի յարձակում մը, որուն առջեւ, ըստ Ֆեօդօր Թիւթչեվի³ բառերուն, «կեանքը կը նմանի վիրաւոր թռչունի մը, որ կը փորձէ թռչիլ, բայց չի կրնար...»:

Սրբութեան փորձառութիւնը՝ է խորհրդագրած «հանդիպում անդենական աշխարհներուն հետ», «սրբութեան տեսիլք գոտա գեղեցկութեան», որ, իրականութեան մէջ, կեանքը աւելի դիւրին չի դարձնէր, այլ աւելի դժուար, եւ մարդ կը սկսի նոյնիսկ նախանձիլ անոնց, որ պարզապէս ընկղմած են կեանքի աղմուկին եւ ճանճրոյթին մէջ, եւ առանց ներքին պայքարի են: Ի դէպ, ճիշդ այս պայքարին մէջ է, որ մարդ կ'իրագործէ իր կոչումը, միայն այստեղ, այս ճիգին մէջ, այս բարձրացումին եւ էջքին մէջ, ան կրնայ ինքզինք անձնաւորութիւն ճանչնալ:

Այս բոլորը կը թելադրուին Տէրունական Աղօթքի առաջին աղերսանքով. «Սուրբ եղիցի Անուն քո»:

Իմ մէջ ինչ որ լաւագոյնն է՝ կարող է ոչ միայն այս բառերը արտասանել, այլեւ ասոնցմով խորապէս ապրիլ, իմ մէջ ամէն ինչ այդ նոր կեանքը կը փնտռէ, կեանք մը որ կը ճառագայթէ եւ կը վառի սուրբ բոցով մը, որ ամէն անմաքրութիւն, ամէն գետնաքար զատրանք այրելով կը սպառէ:

Տէր իմ, Քրիստոս ի՛նչ ծանր աղերսանք, ի՛նչ բեռ դրաւ մեր վրայ՝ զայն մեզի կտակելով, մեզի ցոյց տալով, թէ ա՛յս է առ Աստուած ուղղելի միակ վայել խօսքը, եւ որպէս այդպիսին՝ մեր ամենէն առաջին աղօթքը պէտք է ըլլայ: Որքան

քիչ է, որ այս բառերը կ'արտասանենք, նաեւ՝ կը խոստովանինք այս բոլորը, այնուհանդերձ որքան բարի է, որ զանոնք կը կրկնենք մերթ ընդ մերթ: Վասնզի միայն երբ այս բառերը («Սուրբ եղիցի Անուն քո») լսուին աշխարհի մէջ, եւ երբ չեն մոռցուիր, այն ատեն միայն մարդը ամբողջապէս պիտի չզրկուի իր անձնականութենէն, եւ բոլորովին պիտի չզրաւանջուի իր կոչման, որուն համար Աստուծոյ ձեռամբ ստեղծուած է:

«Սուրբ եղիցի Անուն քո»:

Գ. ԳԼՈՒԻ

«Եկեսցէ Արքայութիւն քո»

Տէրունական աղօթքին երկրորդ աղերսանքն է. «Եկեսցէ Արքայութիւն քո»: Ինչպէս առաջին աղերսանքին հետ, նաեւ այս պարագային՝ պէտք է հարց տանք, թէ հաւատացեալ քրիստոնեան ի՞նչ իմաստով կը հասկնայ այս բառերը, եւ իր գիտակցութիւնը, իր յոյսը, իր փափաքը ո՞ւր կ'ուղղէ: Կ'ափսոսամ ըսելու, ինչպէս առաջին աղերսանքի պարագային ըսի, այս հարցումին ալ պատասխանելը նոյնպէս շատ դժուար է:

Քրիստոնէութեան արշալոյսին, այս աղերսանքին իմաստը պարզ էր, կամ աւելի ճիշդ կ'ըլլայ ըսել, թէ ասիկա իր մէջ կը պարունակէր եւ կ'արտայայտէր քրիստոնէական հաւատքին եւ յոյսին էական տարրը: Վասնզի բաւարար էանգամ մը կարգալ աւետարանները՝ համոզուելու համար, թէ Աստուծոյ Թագաւորութեան ուսուցումը Քրիստոսի քարոզութեան եւ ուսուցումի սրտին իսկ մէջն է: Քրիստոս եկաւ Արքայութեան Աւետարանը քարոզելու. «Ապաշխարեցէք, որովհետեւ երկնքի Արքայութիւնը մօտեցած է» (Մտ 4.17): Քրիստոսի առականներէն գրեթէ բոլորը Արքայութեան կը վերաբերին: Քրիստոս զայն կը համեմատէ այն գանձին, որ մարդ մը գտնելով՝ կը ծախէ իր ամբողջ ունեցածը եւ կը գնէ այն արտը, ուր անիկա պահուած է: Կը համեմատէ զայն մանանեխի սերմնահատիկին, որմէ մեծ տունկ մը կ'աճի: Կը համեմատէ զայն թթխմորին, որ խմորին ամբողջ զանգուածը կը թթուեցնէ:

«Եկեսցէ Արքայութիւն քո»-յին ընդմէջէն կը լսենք Աստուծոյ Թագաւորութեան հետեւեալ խորհրդալից, այլ յափշտակող խոստումը, ծանուցումը, եւ հրաւերը. «Դուք նախ խնդրեցէք, որ Աստուծոյ Թագաւորութիւնը գայ» (Մտ 6.33), որպէսզի «Թագաւորութեան

որդիներ» ըլլաք (Մտ 13.38): Արդ, գուցէ քրիստոնէութեան երկար պատմութեան ամենէն հիանալի իրողութիւնը այն է, որ այս միջոցը եւ կեդրոնական հասկացողութիւնը, Աւետարանի պատգամին այս կորիզը մեզի կը ճակատի իբրեւ նոր հանելուկ մը, որուն պատասխանը կորսուած է երկար ճամբուն վրայ: Եւ սակայն, ինչպէ՞ս պիտի աղօթենք Աստուծոյ Թագաւորութեան համար, ինչպէ՞ս Աստուծոյ եւ մենք մեզի պիտի ըսենք՝ «Եկեսցէ Արքայութիւն քո», եթէ այս բառերը մեր հասողութեան մէջ չեն մնար:

Այստեղ դժուարութիւնը այն ճշմարտութեան մէջ է, որ Աւետարանը կրկնակ նշանակութիւն կու տայ Արքայութեան: Մէկ կողմէ կը թուի զայն յղել ապագային, վախճանին, անդինին. կը թուի յղել անոր, որուն համար քրիստոնէութեան հակառակորդները, անաստուածները միշտ խժեթած են զայն — ըստ որուն, քրիստոնէութիւնը կը թուի իր ձգողութեան կեդրոն ունենալ անդրշիրմեան եւ անտեսանելի աշխարհ մը, հետեւաբար անտարբեր է այս աշխարհի չարիքին ու անարդարութեան հանդէպ, եւ պարզապէս այլաշխարհի կրօնք մըն է: Եթէ այդպէս է, ապա «Եկեսցէ Արքայութիւն քո» աղերսանքը կը վերաբերի աշխարհի վախճանին, անոր անհետացման, աղերսանք մը՝ մանաւանդ վասն անդրշիրմեան աշխարհի ժամանումին փութացման:

Եւ բայց, ինչո՞ւ Քրիստոս կ'ըսէ, թէ Արքայութիւնը հասած է, եւ իր աշակերտներու հարցումին կը պատասխանէ, ըսելով թէ՛ Արքայութիւնը անոնց մէջ է, եւ անոնց ներսիդին է: Ասիկա ըսել չէ՞, թէ Արքայութիւնը չենք կրնար սահմանել լոկ ուրիշ, ապագայ աշխարհի մը առումով, աշխարհի մը՝ որ պիտի գայ այս աշխարհի աղէտալից վախճանէն եւ ոչնչացումէն ետք:

Այստեղ է, որ մենք կը սկսինք մերձենալ կեդրոնական խնդրին: Վասնզի եթէ դադրած ենք հասկնալէ Արքայութեան Աւետարանը, եւ այլեւս չենք գիտեր, թէ ինչ կ'աղօթենք, երբ Տէրունական Աղօթքին «Եկեսցէ Արքայութիւն քո» բառերը կ'ըսենք, պատճառը այն է, որ այլեւս զանոնք չենք լսեր իրենց լիութեան մէջ: Միշտ մենք մեր անձերով կը սկսինք, մեր մասին հարցումներով. նոյնիսկ այսպէս կոչուած «հաւատացեալ» շատ յաճախ կրօնքով հետաքրքրուած է այնքան միայն՝ որքան անիկա կը պատասխանէ իրեն վերաբերող հարցերու — հոգիս անմահ է, մահը ամէն ինչի վե՞րջն է, կամ արդեօք անձանօթին մէջ սարսափելի եւ

խորհրդաւոր թուչիլ երթալէն անդին կեանք մը կա՞յ:

Սակայն Աւետարանը այսպիսի նիւթերու վրայ չի խօսիր: Անիկա «Արքայութիւն» կը կոչէ մարդուն հանդիպումը Աստուծոյ հետ, այն Աստուծոյ՝ որ կատարեալ Կեանքն է, եւ Կեանքն է բոլոր կեանքերուն, որ Լոյս է, Սէր է, Գիտութիւն է, Իմաստութիւն է, Յաւատեանականութիւն է: Անիկա մեզի կ'ըսէ, թէ Արքայութիւնը կու գայ եւ կը սկսի, երբ մարդ կը հանդիպի Աստուծոյ, զԱյն կը ճանչնայ ու սիրով եւ ուրախութեամբ ինքզինք Անոր կ'ընծայէ: Անիկա կ'ըսէ, թէ Աստուծոյ Թագաւորութիւնը կու գայ, երբ կեանքս կատարելապէս պայծառացած է այս Լոյսով, այս Գիտութեամբ, այս Սիրով: Ու վերջապէս, այս հանդիպումին փորձառութիւնը ունեցած եւ աստուածային լոյսով հարստացած անձին կ'ըսէ, թէ ամէն ինչ, ներառեալ իր մահը, նոր լոյսով մը յատկութիւն գրեցած է, թէ այն որով իր կեանքը կը լեցնէ այստեղ եւ այսօր, ինքնին յաւատեանականութիւն է, այսինքն՝ Աստուած Ինքն իսկ է:

Արդարեւ, ի՞նչ է մեր աղօթքը, երբ այս բացարձակապէս իւրայատուկ բառերը կ'ըսենք. «Եկեացէ Արքայութիւն քո»: Ամենէն առաջ, անշուշտ, կ'աղօթենք որ այս հանդիպումը այժմ իսկ ըլլայ, այստեղ եւ այսօր, ներկայ պայմաններուն մէջ, որպէսզի իմ աշխարհային եւ դժուար կեանքին մէջ կարենամ լսել «Եկեացէ Արքայութիւն քո» բառերը, եւ որպէսզի կեանքս լեցուի Արքայութեան զօրութեամբ եւ լոյսով, հաւատքի, յոյսի եւ սիրոյ զօրութեամբ եւ լոյսով: Եւ դեռ, այս բառերով կը փափաքինք, որ ամբողջ աշխարհը, որ այնքան բացայայտօրէն ենթակայ է չարին եւ փրկութիւն կը տենչայ, եւ մէջն է վախի ու մաքառումի, տեսնէ եւ ունենայ այս լոյսը, որ շուրջ երկու հազար տարիներ առաջ աշխարհ մտած է, երբ Հռոմէական կայսրութեան հեռաւոր սահմանին կը լսուէր այդ միայնակ, սակայն արձագանգուն ձայնը. «Ապաշխարեցէ՛ք, որովհետեւ երկնքի Արքայութիւնը մօտեցած է» (Մտ 3.2): Կ'աղօթենք նաեւ, որ Աստուած օգնէ մեզի, որպէսզի չդաւաճանենք այս Արքայութեան, ասկէ հեռու անկեալ չմնանք միշտ, չընկղմինք կլանող խաւարին մէջ, եւ որպէսզի ի վերջոյ, Աստուծոյ այս Թագաւորութիւնը գայ զօրութեամբ, ինչպէս Քրիստոս կ'ըսէ:

Այո, քրիստոնէութիւնը միշտ ունի ապագայի ակնկալութիւնը, ակնկալութիւնը սիրելիի վերստին գալստեան, յոյսը երկրի վրայ եւ

երկնքի մէջ վախճանական յայտնակերպումին, երբ Աստուած պիտի ըլլայ ամէն ինչ եւ ամէն ինչի մէջ (Ա. Կր 15.28): «Եկեացէ Արքայութիւն քո»: Առումով մը, ասիկա աղերսանք մը չէ, այլ սրտի տռտփն է ոեւէ մէկուն, որ իր կեանքին մէջ գէթ մէկ անգամ տեսած է, զգացած է, սիրած է լոյսը եւ ուրախութիւնը Աստուծոյ Թագաւորութեան, եւ որ գիտէ, թէ անիկա սկիզբն է, բովանդակութիւնն է, եւ լրումը ամէն ապրող գոյակի:

Դ. ԳԼՈՒԽ

«Եղիցին Կամֆ քո որպէս յերկինս եւ յերկրի»

Ահաւասիկ Տէրունական Աղօթքին երրորդ աղերսանքը. «Եղիցին Կամֆ քո որպէս յերկինս եւ յերկրի» (Մտ 6.10):

Այս աղերսանքը կը թուի նախորդ երկուքէն աւելի պարզ ու աւելի հասկնալի ըլլալ: Արդարեւ, եթէ մէկը կը հաւատայ Աստուծոյ, ուստի ենթադրելի է, թէ Աստուծոյ Կամքը կ'ընդունի, եւ կը յանձնուի անոր, նաեւ կը փափաքի, որ մարդկային ամբողջ ընկերութեան մէջ, այսինքն՝ երկրի վրայ ընդունուի, այնպէս ինչպէս ստուգապէս ընդունուած է երկնքի մէջ: Այսուհանդերձ, յիշուի ասիկա ամենէն դժուար աղերսանքն է:

Պիտի ուզէի ըսել, թէ այս «Եղիցին Կամֆ քո» աղերսանքը՝ հաւատքի չափաճողն է, չափիչը որով մարդ ինքն իր մէջ կրնայ նախ եւ առաջ զանազանել խոր հաւատքը պատրանքայինէն, իրաւ կրօնականութիւնը՝ սուտէն: Ինչո՞ւ: Լաւ: Որովհետեւ նոյնիսկ ամենէն եռանդուն հաւատացեալը շատ յաճախ, եթէ ոչ միշտ, կը ցանկայ, կ'ակնկալէ, եւ կը խնդրէ Աստուծմէ (որուն հաւատալը կը յայտարարէ), որ Ան կատարէ իր սեփական անձին կամքը, եւ ոչ թէ աստուածային Կամքը: Ասոր լաւագոյն ապացոյցը Աւետարանն է, Քրիստոսի երկրաւոր կեանքին պատումը:

Սկիզբէն, մարդկային անանուն ամբոխներ չէի՞ն հետեւեր Քրիստոսի: Եւ անոնց հետեւելու պատճառը՝ անոր կողմէ իրենց կամքին կատարումը չէ՞ր: Ան կը բուժէր, կ'օգնէր, կը մխիթարէր... Յամենայնդէպս, հազիւ որ կը սկսի խօսիլ էականի մասին, ճշմարտութեան մասին, թէ անձ մը սեփական եսը պէտք է ուրանայ՝ եթէ կը փափաքի իրեն հետեւիլ, թէ պէտք է անձնական թշնամիները սիրել, թէ ինքզինք պէտք է գոհել

եղբայրներուն համար, հազիւ որ իր ուսուցումը կը բարդանայ, կ'ըլլայ վսեմախնդիր, կոչ մը ինքնագոհագործման, անկարելին պահանջող, այլ խօսքով, հազիւ թէ Քրիստոս կը սկսի ուսուցանել, թէ ի՞նչ է Աստուծոյ Կամքը, մարդիկ անմիջապէս կը լքեն զինք, եւ դեռ, իրեն դէմ կ'ելլեն բարկութեամբ եւ ատելութեամբ: Խաչին առջեւ ամբոխին սա ահագեղու «Խաչ հանէ զայն, խաչ հանէ զայն» (Ղկ 23:21) պոռալ-կանչելուն պատճառը այն չէ՞, որ Քրիստոս հրաժարեցաւ մարդոց կամքը կատարելէ:

Անոնք միայն օգնութիւն եւ բուժում ուզեցին, մինչ ան խօսեցաւ սիրոյ եւ ներման մասին: Անոնք ուզեցին, որ ան զիրենք ազատէ թշնամիներէն եւ անոնց վրայ զիրենք յաղթական դարձնէ, մինչ ան խօսեցաւ Աստուծոյ Թագաւորութեան մասին: Անոնք ուզեցին որ ան իրենց ականգութիւնները եւ սովորութիւնները պահէ, մինչ ան խիզախօրէն մաքսաւորներու, մեղաւորներու, եւ պոռնիկներու հետ կերաւ ու խմեց: Յուդայի դաւաճանութեան արմատը եւ պատճառը Յիսուսէ անոր յուսախաբութեան մէջ չէ՞ր: Յուդայ կ'ակնկալէր, որ Քրիստոս պիտի կատարէր իր կամքը, բայց Քրիստոս կամաւորաբար ինքզինք որպէս զոհ մատուցեց մարդկային դատաստանին ու մահուան:

Այս է աւետարաններուն մէջ ամբողջ բացատրուածը: Եւ ապա, քրիստոնէութեան երկու հազարամեակի ընթացքին, նոյն տրամին վկաներ չեղա՞նք: Միասնաբար եւ անհատաբար ի՞նչ կ'ողգենք Քրիստոսէ: Խոստովանինք: Մեր կամքին կատարումը: Կ'ողգենք որ Աստուած մեր երջանկութիւնը ապահովէ: Կ'ողգենք որ մեր թշնամիները պարտութեան մատնէ: Կ'ողգենք որ մեր երազները իրականացնէ, եւ մեզ ազնիւ ու բարի համարէ: Եւ Աստուած «կը ձախողի» կատարելու մեր կամքը, ու մենք կը խռովինք ու կը նեղուինք, եւ տրամադիր կ'ըլլանք դարձեալ ու վերստին զինք մերժելու եւ ուրանալու:

«Եղիցին Կամք քո», - կ'ըսենք, բայց ճշմարտութեան մէջ կը մտածենք՝ «Եղիցին կամք մեր», եւ ուստի Տէրունական Աղօթքին այս երրորդ աղերսանքը նախ եւ առաջ մեր վրայ դատաստան է, դատաստան մեր հաւատքին:

Իսկապէս կը փափաքի՞նք այն՝ ինչ Աստուծոյն է: Իսկապէս կը փափաքի՞նք այդ դժուար ու վսեմ, Աւետարանի ըստ երեւոյթին անկարելի խնդրանքը ընդունիլ: Եւ այս աղերսանքը նաեւ կը դառնայ տեսակ մը ստուգում կեանքի մեր նպատակներուն եւ ուղղութիւններուն. ի՞նչ է այն որ կ'ողգեմ, ի՞նչ է այն, որ իմ կեանքի

զլխաւոր ու բարձրագոյն արժէքն է, ո՞ւր է գանձը, որուն մասին Քրիստոս ըսաւ, թէ հոն ուր կը գտնուի՝ այնտեղ պիտի ըլլան նաեւ մեր սրտերը (Մտ 6:21):

Եթէ կրօնքին պատմութիւնը, եթէ քրիստոնէութեան պատմութիւնը անպակաս է անհաւատարմութիւններէ, ապա անոնք մարդոց մեղքերուն եւ սայթաքումներուն պատճառով չեն այնքան, քանի մեղաւորը միշտ կրնայ զղջալ, սայթաքողը միշտ կրնայ ուղիղ կանգնիլ, ախտաւորը միշտ կրնայ իր դարմանին արժանանալ: Ոչ, յոռեգոյն անհաւատարմութիւնը մէջն է մեր կամքին, մեր անձի կամքին՝ անդադար Աստուծոյ Կամքին տեղը առնելուն: Այս պատճառով, նոյնիսկ կրօնքը մեր եսապաշտութիւնը կը դառնայ, որ, ուրեմն, կ'ըլլայ արժանի իր թշնամիներու ամբաստանութիւններուն: Անիկա կը դառնայ կեղծ-կրօնք մը, եւ աշխարհի երեսին չկայ աւելի սարսափելի իրականութիւն քան կեղծ-կրօնքը: Քանի որ ճիշդ կեղծ-կրօնքն է, որ սպաննեց Քրիստոսը:

Իրենք զիրենք խորապէս կրօնասէր համարողներն էին, որոնք զինք մահուան դատապարտեցին եւ խաչեցին: Անոնցմէ ոմանք կրօնքը ըմբռնեցին իբրեւ ազգայինի աստուածացում մը, որուն դէմ Քրիստոս վտանգաւոր յեղափոխական մըն էր, քանի կը խօսէր թշնամիները սիրելու մասին: Ուրիշներ կրօնքին մէջ տեսան միայն հրաշալիք եւ ուժը, ըստ որուն՝ արիւնլուայ եւ անօգնական խաչէն կախուած Քրիստոսը կրօնքին նախատինք մըն էր: Ու մինչ այլք յուսախաբ էին անկէ, որովհետեւ ուսուցանեց ճշմարտութիւններ, որ չէին ուզեր լսել: Եւ այսպէս, մինչեւ այսօր մարդիկ կը շարունակեն նոյնպէս մտածել, որ աւելի կը շեշտէ կարեւորութիւնը այս աղերսանքին. «Եղիցին Կամք քո»:

«Եղիցին Կամք քո»: Ասիկա նախ եւ առաջ կը նշանակէ.

Քաջութիւն տուր ինձի եւ օգնէ, որ հասկնամ, թէ ի՞նչ է Կամքդ, օգնէ որ յաղթահարեմ իմ սեփական տրամաբանութիւնը, եւ իմ սրտին սահմանափակութիւնները, որպէսզի կարենամ գատել ու ընտրել քո ուղիներդ, նոյնիսկ եթէ սկիզբը անոնք յստակ չեն: Օգնէ, որ ընդունիմ այն՝ ինչ կամեցածներուդ մէջ դժուար է, եւ երեւութապէս անտանելի կամ անիրագործելի: Օգնէ, այլ խօսքով, որ փափաքիմ ինչ որ դուն կը փափաքիս:

Եւ այստեղ կը սկսի Քրիստոսի խօսած նեղ

ճամբան: Հազիւ սկսած կամ չսկսած փափաքիլ աստուածային այս Կամքը, եւ այս բարձր ու դժուար կոչին ընդառաջել, մարդիկ անմիջապէս մեզ պիտի մերժեն, մեր բարեկամները պիտի անհաւատարիմ ըլլան մեզի հանդէպ, ու մենք մինակ պիտի մնանք, հալածեալ ու վտարեալ: Բայց ասիկա միշտ նշան է, թէ անձը ընդունած է Աստուծոյ Կամքը, եւ ասիկա միշտ խոստում է, թէ այս նեղ ու դժուար ճամբան պիտի պսակուի յաղթանակով, ոչ թէ մարդկային անցաւոր յաղթանակով, այլ աստուածատուր յաղթանակով:

Ե. ԳԼՈՒԽ

«Ձեաց մեր հաւնապագորդ տուր մեզ այսօր»

«Ձեաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր» (Մտ 6.11): Ասիկա չորրորդ աղերսանքն է, որ կը վերաբերի մեր ամենօրեայ հացին: «Հանապազորդ»ը, այսինքն՝ ամենօրեան, կը նշանակէ «կենսական»ը, այն՝ որ էական է վերապրումի համար, եւ այդ պատճառով է, որ անոր կարիքը ունինք որպէս ամենօրեայ կերակուր: Եթէ առաջին երեք աղերսանքները ուղղակիօրէն կը վերաբերէին Աստուծոյ, եթէ կ'արտայայտէին մեր փափաքը, որ Անոր Անունը փառաւորուէր, որ Անոր Արքայութիւնը գար, որ Անոր Կամքը կատարուէր ոչ թէ միայն երկնքի մէջ, այլեւ երկրի վրայ, ապա այս չորրորդ աղերսանքով, յայտնապէս կը դառնանք մե'ր կարիքներուն, կը սկսինք աղօթել մեզի համար: Այստեղ հացը չի նշանակեր լոկ նիւթական հացը, եւ ոչ ալ առհասարակ կերակուրը, այլ բացարձակապէս ամէն ինչ որ անհրաժեշտ է կեանքին համար, ամէն ինչ որ մեր գոյութիւնը կարելի կ'ընծայէ:

Այս աղերսանքի միտք բանին հասկնալու համար, կարեւոր է վերլիչել ամէն ինչ, որ Ս. Գրքին մէջ կապուած է հացի խորհրդանշանին, քանի որ միայն այնտեղ է, որ այս աղերսանքը կը դադրի մարդկային կեանքի լոկ Ֆիզիքական եզրին վերաբերելէ, եւ կը պարզուի իր լիութեան մէջ:

Կերակուրի առաջին իմաստը կը գտնենք Ս. Գրքի առաջին գլխուն, մարդու ստեղծման զրուագին մէջ: Աշխարհը ստեղծելով, Աստուած զայն մարդուն կու տայ որպէս կերակուր, եւ ասիկա կը նշանակէ, թէ մարդկային կեանքին համար շատ անհրաժեշտ է կերակուրը, այսինքն՝ աշխարհը: Մարդը կերակուրով կ'ապրի. Ան կերակուրը կը տարակերպէ իր սեփական կեանքին: Մարդ արարածին այս կախումնաւորութիւնը

արտաքինին, նիւթականին, աշխարհին այնքան բացայայտ է, որ Ֆէօրբախ⁴, մին նիւթապաշտ փիլիսոփայութեան հիմնադիրներէն, մարդ արարածը ամփոփած է շատ ծանօթ բանաձեւին մէջ, թէ «մարդը է այն՝ ինչ կ'ուտէ»: Բայց Ս. Գրքին ուսուցումը եւ յայտնութիւնը այս կախումնաւորութեան գաղափարին վրայ չի կենար: Մարդ արարածը կերակուրը, այսինքն՝ կեանքը կը ստանայ Աստուծմէ: Անիկա Աստուծոյ նուէրն է մարդուն: Եւ մարդ արարածը չապրիր ուտելու համար, ուստի պահպանելու իր Ֆիզիքական գոյատեւումը, այլ իր մէջ աճեցնելու համար Աստուծոյ պատկերը եւ նմանութիւնը:

Արդ, կերակուրը դարձաւ կեանքին նուէր, ինչպէս գիտութիւնը եւ գեղեցկութիւնը՝ հոգիին: Կերակուրը կը փոխակերպուի կեանքի, սակայն սկիզբէն անիկա կը յայտնուի որպէս նշան միայն կերակուրէն կախումնաւորութեան վրայ յաղթանակին, քանի որ Աստուած մարդը ստեղծելով, անոր կը պատուիրէ տէր ըլլալ երկրին: Ուստի, Աստուծմէ որպէս նուէր կերակուրը ստանալով, մարդը կը լեցուի աստուածային կեանքով: Այս է պատճառը, որ մարդու անկման Ս. Գրային զրուագը կապուած է կերակուրին:

Աստուծոյ պէս ըլլալու համար, եւ Աստուծմէ գաղտնաբար մարդուն կերած արգիլուած պտուղին պատմութիւնը՝ սա պարզ իմաստը ունի:

Մարդը հաւատաց, թէ միայն կերակուրով, անոր սպառման բացարձակապէս վստահելով կրնայ ստանալ այն՝ ինչ կարելի է լոկ ճշմարտապէս ստանալ Աստուծմէ: Կերակուրի միջոցով, Աստուծմէ անկախացում փնտռեց, որ միայն զինք տարաւ կերակուրին գերի եւ անկէ կախեալ ըլլալու: Մարդը աշխարհի գերին դարձաւ: Բայց ասիկա կը նշանակէ նաեւ՝ մահուան գերին, քանի որ իրեն Ֆիզիքական կեանք տուող կերակուրը, չի կրնար իրեն տալ աշխարհէն եւ մահէն այն ազատութիւնը, որ միայն Աստուծմէ կու գայ: Կերակուրը, խորհրդանշանը եւ աղբիւրը կեանքին, դարձաւ խորհրդանշանը մահուան: Քանի որ եթէ մարդ չուտէ՝ կը մեռնի: Իսկ եթէ ուտէ՝ դարձեալ կը մեռնի, քանի որ կերակուրը հազորդութիւն է անոր հետ, որ մեռած է, ուստի հազորդութիւն է մահուան հետ: Եւ ուրեմն, վերջապէս, փրկութիւնը, վերստեղծումը, ներումը եւ յարութիւնը ինքնին, Աւետարանին մէջ կը կապուին կերակուրին:

Երբ Քրիստոս անապատին մէջ կը փորձուէր սատանային կողմէ եւ անօթի կը զգար, սատանան առաջարկեց, որ քարերը հացերու փոխէ, բայց

Քրիստոս մերժեց, ըսելով. «Մարդ միայն հացով չ'ապրիր» (Մտ 4.4): Ան յաղթահարեց եւ դատապարտեց միայն հացէն, միայն ֆիզիքական կեանքէն կախումնաւորութիւնը մարդուն: Կախումնաւորութիւնը, ըստ Ս. Գրային խորհրդանշականութեան, դարձաւ հին մարդուն բեռը: Քրիստոս ինքզինք ազատագրեց այս կախումնաւորութենէն, եւ կերակուրը նորէն դարձաւ Աստուծոյ նուէրը, հաղորդութիւն աստուածային կեանքին, ազատութեան եւ յաւիտենականութեան, եւ ոչ թէ գերութիւն մահկանացու աշխարհին:

Այս է խոր իմաստը այն աստուածային նոր կերակուրին, որ քրիստոնէութեան վաղագոյն օրերէն մեծագոյն ուրախութիւնն է, Եկեղեցւոյ գլխաւոր խորհուրդը, որ քրիստոնեաները «Գոհաբանութիւն»⁵ կրկոչեն: Գոհաբանութիւնը, հաւատքը՝ նոր կերակուրին, նոր եւ երկնային հացին բաժնեկցութեան, կերակուրի մասին քրիստոնէական յայտնութիւնը լրումին կը հասցնէ: Եւ միայն այս յայտնութեան եւ այս Գոհաբանութեան լոյսին եւ ուրախութեան ներքեւ է, որ մէկը կրնայ իսկապէս հասկնալ Տէրունական Աղօթքին այս չորրորդ աղերսանքը. «Զհաց մեր հանապազորդ՝ տուր մեզ այսօր»: Տուր մեզի, այսօր, կերակուրը որ կենսական է մեզի համար:

Բնականօրէն, նախադաս կարեւորութիւն ունին կեանքին համար անհրաժեշտ այս տարրերը. հաց, կերակուր, օդ, եւ ամէն ինչ որ մեր կեանքին կը տարակերպուի: Բայց ասիկա ամբողջութիւնը չէ: «(Դուն) տուր մեզի». Ասիկա կը նշանակէ, թէ մեզի համար այս բոլորին գերագոյն աղբիւրը Աստուած ինքն է, Իր սէրը, Իր հոգատարութիւնը մեր վրայ: Ինչ կերպով կամ որմէ որ ալ նուէր ստանանք, ամէն ինչ Անկէ է: Բայց ասիկա կը նշանակէ, թէ առաջին իմաստը եւ նպատակը այս նուէրներուն՝ Աստուած ինքն է:

Մենք հաց կը ստանանք, մենք կեանք կը ստանանք, բայց կը ստանանք՝ որպէսզի այս կեանքին նպատակը յայտնուի: Եւ այս կեանքին նպատակը Աստուծոյ մէջ է, Անոր ճանաչման մէջ է, զինք սիրելուն մէջ է, Անոր հետ հաղորդուելուն մէջ է, Անոր յաւիտենականութիւնը ճաշակելու ուրախութեան մէջ է, եւ այն կեանքին, որ Աւետարանը կը կոչէ «առաւել կեանք» (ՅՏ 10.10):

Տէր իմ, այս հասկացողութիւնը որքա՞ն անհասանելի կը մնայ այն փիլիսոփայութեան, որ Ֆէօրբախ անուանուած անիմաստասէր եւ կոյր առաջնորդինն է: Անշուշտ, ինչպէս ինք ըսած է,

մարդը այն է ինչ կ'ուտէ: Բայց ինչ որ մարդը կ'ուտէ՝ նուէրն է Աստուծոյ սիրոյն, ինչի որ կը հաղորդուի՝ լոյս եւ փառք եւ ուրախութիւն է, իսկ ապրելով՝ ան կ'ապրի շնորհիւ ամէն ինչի, որ Աստուած կու տայ իրեն:

«Տուր մեզ այսօր...»: Սիրովդ տուր մեզի ամէն ինչ, տուր ոչ թէ միայն որ գոյութիւն ունենանք, այլ ճշմարտապէս սիրելու այն լիառատ, իմաստալից, եւ խորապէս աստուածային եւ յաւիտենական կեանքը, որուն համար մեզ ստեղծեցիր, որ մեզի պարգեւեցիր, եւ որ միշտ կը պարգեւես մեզի, եւ որով կը գիտնանք ու կը սիրենք քեզ, եւ գոհաբանութիւն կը մատուցենք քեզի:

Զ. ԳԼՈՒԽ

«Եւ թող մեզ զպարտիս մեր,
որպէս եւ մեք թողումք մերոց պարտապանաց»

«Եւ թող մեզ զպարտիս մեր, որպէս եւ մեք թողումք մերոց պարտապանաց» (Մտ 6.12): Սկզբնաւորութեան իսկ նկատի առնենք, որ այս աղերսանքը երկու արարքներ ուղղակիօրէն իրարու կը կապէ. Աստուծոյ կողմէ մեր մեղքերուն ներումը՝ մեզի դէմ գործուած մեղքերու ներումին: Քրիստոս կ'ըսէ. «Եթէ մարդոց ներէք իրենց յանցանքները, ձեր Երկնաւոր Հայրն ալ պիտի ներէ ձեզի: Իսկ եթէ մարդոց չ'ներէք իրենց յանցանքները, ձեր Հայրն ալ պիտի չ'ներէ ձեր յանցանքները» (Մտ 6.14-15): Եւ, անշուշտ, ճիշդ այստեղ այս կապակցումին մէջ, այս յարաբերութեան մէջ է Տէրունական Աղօթքին ներման խորագոյն խորհուրդը:

Բայց այս կապակցումին անդրադառնալէ առաջ, էական է նայիլ, թէ ինչպէս կը հասկցուի մեղքը, քանի որ ժամանակակից մարդուն համար անիկա օտար յղացք մը դարձած է: Ան գիտէ ոճիրի գաղափարը, որ առաջնահերթաբար կապուած է տուեալ օրէնք մը խախտելուն: Ոճիրի յղացքը յարաբերական է: Արդ, օրինակի համար, երկրի մը մէջ ինչ որ ոճիր կրնայ համարուիլ, այլ երկրի մը մէջ՝ կրնայ չ'համարուիլ: Քանի որ եթէ օրէնք չ'կայ, ապա ոճիր չ'կայ: Ոճիրը ոչ թէ միայն կապուած է օրէնքին, այլեւ, առումով մը՝ օրէնքին վրայ կը կենայ: Բայց օրէնքը, իր կարգին, ընկերութեանական կարիքներու արգիւնքն է: Անիկա որեւէ կապակցութիւն չունի, եւ չի կրնար ունենալ անոր հետ, որ կ'անցնի-կը դառնայ մարդու գիտակցութեան

խորքերուն մէջ: Այնքան ատեն, որ անձ մը ընկերութեան խաղաղ կեանքը չի խախտեր եւ այլոց, կամ հաստատուած սովորոյթներու չի վնասեր բացայայտօրէն, ոճիր չկայ, քանի որ օրէնք չկայ: Ատեղութիւնը, օրինակի համար, չի կրնար ոճիրի մը պատճառ համարուիլ այնքան ատեն, որ գործադրմամբ մը (Ֆիզիքական վնաս, սպանութիւն, կամ գողութիւն) չէ արտայայտուած: Միւս կողմէ, օրէնքը ներուժ չի գիտեր, քանի որ օրէնքին նպատակն է մարդկային ընկերութեան մէջ պաշտանել եւ պահպանել կարգը. կարգ՝ որ կախեալ է օրէնքին գործադրութենէն:

Այդ է պատճառը, որ այնքան կարեւոր է հասկնալ, թէ երբ մեղքի մասին կը խօսինք՝ իրողապէս կը մտածենք երեւոյթի մը մասին, որ իր բնութեամբ բացարձակապէս տարբեր է ոճիրի ընկերային հասկացողութենէն: Եթէ ոճիրը կը ճանչնանք օրէնքի հիման վրայ, ապա մեղքը կը բացայայտուի խղճի ճամբով: Եթէ խիղճը կը բացակայի մեր մէջէն, եթէ մարդկային ընկերութեան մէջ խղճի հասկացողութիւնը կը նուազի, կամ աւելի ճշգրիտ բացատրութեամբ, խղճի անմիջական փորձառութիւնը կ'աղօտանայ, ապա ուրեմն՝ մեղքի կրօնական յղացքը կը տարտամանայ եւ կ'իմաստազրկուի, նոյնպէս անոր առնչուած ներուժի իմացքը:

Ի՞նչ է խիղճը: Ի՞նչ է մեղքը, որուն առկայութիւնը մեր խիղճը կը հաստատէ եւ կը բացայայտէ: Ասիկա լոկ ներքին ձայն մը չէ, որ մեզի կ'ըսէ, թէ ի՛նչ բարի է եւ ի՛նչ՝ չար: Ասիկա լոկ բնածին կարողութիւն մը չէ բարին ու չարը զանազանելու, այլ աւելի՛ երեւոյթ մըն է առաւել խոր ու առաւել խորհրդալից: Մարդ մը կրնայ խորհիլ, թէ ինք որեւէ յանցանք չէ գործած, որեւէ կերպ օրէնքը չէ խախտած, ոեւէ մէկուն չէ վնասած, սակայն չի դադրիր խռովեալ խիղճ մը ունենալէ:

Մաքուր խիղճ մը, յանցաւոր խիղճ մը. հաւանական է, որ այս պարզ արտայայտութիւնները լաւագոյնս կ'արտայայտեն խղճին խորհրդալից բնոյթը: Դոստօսիստի⁶ Իվան Գարամազովը գիտէ, թէ ինք չսպաննեց իր հայրը: Եւ սակայն հաւասարապէս համոզուած է, թէ ինք յանցաւոր է սպանութեան մէջ: Խիղճը ճիշդ այս խոր համոզումն է յանցանքի, գիտակցութիւնը ենթակայի առնչուածութեան, ոչ թէ ոճիրի մը կամ որեւէ չարիքի, այլ ներքին խոր այն չարիքին, բարոյական այն փճացումին, որմէ կը բխին աշխարհի բոլոր ոճիրները, եւ որուն առջեւ բոլոր օրէնքները տկար են: Եւ երբ

Դոստօսիստի գրի առաւ իր հռչակաւոր սողը, թէ ինչպէս «ամէն ոք յանցաւոր է ամէն մարդու եւ բոլորին առջեւ», միայն հետորակաւ խօսք մը կամ չափազանցութիւն մը չարտայայտեց, այլ մատուցեց յայտնատեսութիւն մը կամ խղճի ճշմարտութիւն մը, թէ յանցանքը անշարժացնող ուժ է: Խնդիրը չի վերաբերիր այն բարոյականին, թէ մենք ամէնքս առաւել կամ նուազ չափով այս կամ այն օրէնքը կը խախտենք, ուստի յանցաւոր ենք կարգ մը մեծ, եւ շատ յաճախ՝ փոքր զանցումներու. այլ այն իրողութեան՝ թէ ընդունած ենք, որպէս կեանքի ճշմարտութիւն, այն ներքին բաժանումը, մեր միջեւ այն ներքին պայքարները, կեանքի այն խզուածքը, այն անվստահութիւնը, սիրոյ եւ միութեան այն բացակայութիւնը, որոնց մատնուած է աշխարհը — այս ենթավիճակն է, որ մեր խիղճը կը բացայայտէ:

Վասնզի կեանքին խորունկ օրէնքը կը կայանայ ոչ թէ լոկ սխալ գործելուն մէջ, այլ բարի՛ն գործելուն, եւ ասիկա նախ եւ առաջ կը նշանակէ ընդունիլ այլը, որ կը նշանակէ սատարել ա՛յն միութեան ստեղծման, առանց որուն նոյնիսկ ամենէն օրինապահ ընկերութիւնն անգամ կը դառնայ դժոխքի իրաւ վայր մը: Այս է մեղքին իսկութիւնը, եւ այս մեղքին, բոլոր մեղքերու մեղքին քառութեան համար է, որ Տէրունական Աղօթքի հինգերորդ աղերսանքով կ'աղօթենք:

Բայց այս բոլորը տեսնելու համար որպէս մեղք, այս մեղքին ներում հայցելու համար, պէտք է ընդունիլ այլոց հետ մեր խզուածութիւնը, որ կ'ենթադրէ ճիգ մը յաղթահարելու գայն, որ արգէն կ'ենթադրէ իր ներումը: Քանի որ ներումը խորհրդալից արարք մըն է, որ կը վերահաստատէ կորուսեալ ամբողջութիւն մը, որպէսզի բարութիւնը վերստին թագաւորէ. ներումը օրինապահական արարք մը չէ, այլ բարոյական արարք մըն է: Ըստ օրէնքին, ոեւէ մէկը որ ինձի կը վնասէ՝ պէտք է պատժուի, եւ մինչեւ որ չպատժուի՝ օրէնքը չի գոհանար. սակայն ըստ խղճին, բարոյական օրէնքը՝ օրէնքի գոհացում չի պահանջեր, այլ աւելի՛ վերականգնումը ամբողջութեան եւ սիրոյ, որ որեւէ օրէնք անգոր է յառաջացնելու: Միայն փոխադարձ ներումն է, որ այս գորութիւնը ունի: Եթէ ներենք մէկզմէկու, ապա Աստուած կը ներէ մեզի, եւ միայն այս մեր միջեւ փոխադարձաբար կատարուած ներումով եւ երկինքէն ներումով է, որ խիղճը կը մաքրամաքրուի եւ լոյսը կը տիրէ: Ասո՛ր է, որ մարդը ծարաւ է, եւ ա՛յս է որ կը

փնտռէ իր ներքին խորութիւններուն մէջ:

Արդարեւ, մարդը իսկութեան մէջ պէտքը չունի արտաքին կարգի, այլ պէտքը ունի մաքուր խղճի մը, ներքին լոյսի՝ առանց որուն կարելի չէ ճշմարիտ ուրախութիւն ունենալ: Արդ, «եւ թող մեզ զպարտիս մեր, որպէս եւ մեք թողումք մերոց պարտապանաց»ը իր ճշմարիտ հասկացողութեան մէջ աղերսանք մըն է բարոյական մաքրամաքրումի եւ վերածնունդի, առանց որուն այս աշխարհի որեւէ օրէնք անգործ է:

Գուցէ մեր ժամանակներու, եւ այն ընկերութիւններուն, ուր կ'ապրինք, սարսափելի ողբերգութիւնը անոր մէջ է, որ շատ կը խօսուի օրինականութեան եւ արդարութեան մասին, ու բազմաթիւ հատընտիր գրոյթներ կը մէջբերուին, գրէթէ կատարելապէս կորսուած է զօրութիւնը եւ բարոյական գեղեցկութիւնը ներման: Եւ այս պատճառով, մեր պարտապաններու ներման, եւ Աստուծոյ կողմէ մեր պարտքերու ներման Տէրունական Աղօթքին աղերսը, հաւանաբար կորիզն իսկ է բարոյական վերածննդեան, որ այս դարուն մեր առջեւ կը պարզուի որպէս կենսական անհրաժեշտութիւն մը:

Է. ԳԼՈՒԽ

«Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն,
այլ փրկեալ զմեզ ի չարէն»

Տէրունական Աղօթքի վերջին աղերսանքն է. «Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն, այլ փրկեալ զմեզ ի չարէն» (Մտ 6.13): Բաւական վաղ, այս աղերսանքը թիւր հասկցուեր էր, եւ ենթարկուեր ամենատեսակ մեկնաբանութիւններու:

Նախ եւ առաջ, ի՞նչ է հաւանական իմաստը «Եւ մի տանիր զմեզ»ին: Կրնա՞յ ըլլալ, որ Աստուած ինք պատասխանատու է մեր փորձուելուն. ի՞նչ մեզ կը ձգէ տառապանքներու, փորձանքներու եւ փորձութիւններու մէջ, նաեւ կասկածներու՝ որոնք կը լեցնեն մեր կեանքը եւ շատ յաճախ գայն անտանելի կը դարձնեն: Կամ արդեօք Աստուած մեզ կը չարչարէ, որպէսզի լուսաւորման եւ փրկութեան հասնինք:

Եւ դեռ, ո՞վ է «չարը», որմէ փրկուիլ կ'ողգենք: Այս բառը թարգմանուած էր եւ յաճախ կը թարգմանուի պարզապէս «չար» բառով, մինչդեռ յունարէն բնաբառը, «ափօ թու փօնիրու», կարելի է թարգմանել թէ՛ «չարէն» թէ՛ «չարէ»: Որեւէ ընտրութեան պարագային, ի՞նչ է այս չարին ծագումը:

Եթէ Աստուած իրապէս գոյութիւն ունի, ապա ինչո՞ւ չարը կը յաղթէ, եւ ինչո՞ւ չար մարդիկ կը յաղթեն: Եւ ինչո՞ւ չար ուժին ներկայութիւնը աւելի շատ զգալի է քան Աստուծոյ ներկայութեան զօրութիւնը: Եթէ Աստուած գոյութիւն ունի, ինչպէ՞ս այս ամէն չարութիւնը թոյլ կու տայ: Եւ եթէ, ըսենք, Աստուած կ'որոշէ զի՛ս փրկել, ապա ինչո՞ւ չի փրկեր շուրջս գտնուողներ, որոնք կը մահանան, եւ ուրիշներ՝ որոնք այնքան տառապանքի մէջ են:

Խոստովանինք, թէ այս հարցումներուն կարելի չէ պատրաստի պատասխաններ տալ: Կամ աւելի ճիշդ ըլլալու համար, այս հարցումներուն կարելի չէ բացարձակ պատասխան տալ, եթէ անշուշտ կ'որոնենք պատասխան մը, որ ունի բանական, «խելամիտ», այսպէս կոչուած «առարկայական» բանաձեւում մը: Աստուծային արդարութեան վերաբերեալ բացատրութեան բոլոր փորձերը, այսինքն՝ ի ներկայութեան ամենակարող Աստուծոյ՝ չարի գոյութեան բանական բացատրութիւնը ապացուցած է, թէ անյաջող եւ անհամոզիչ է: Նման բացատրութիւններու ամենէն ուժգին հերքումը կը մնայ Դոստօեվսկիի Իվան Գարամազովին պատասխանը. «Եթէ ապագայ երանութիւնը պիտի գայ նոյնիսկ մէկ երեխայի արցունքի կաթիլին գնով, ապա ամենայն յարգանքով՝ այնպիսի երանութեան իմ տոմսս ետ կը դարձնեմ»:

Արդ, սակայն, ի՞նչ կարելի է ըսել:

Ահա այստեղ մարդ կրնայ յայտնաբերել իմաստը կամ գուցէ աւելի ճշգրիտ խօսքով, ներքին զօրութիւնը Տէրունական Աղօթքի այս վերջին աղերսանքին՝ «Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն, այլ փրկեալ զմեզ ի չարէն»: Նախ, չարը մեզի կու գայ ճիշդ որպէս փորձութիւն, որպէս կասկած, որպէս հաւատքին կազմալուծում, եւ մեր հոգիին մէջ կը զգանք յաղթանակը խաւարին, շնականութեան եւ անօգնականութեան:

Չարին ահագին ուժը ինքնին չարին մէջ չէ, այլ բարութեան վրայ մեր հաւատքին քանդման մէջ է, այսինքն՝ քանդման մեր համոզումին, թէ բարին աւելի զօրաւոր է քան չարը: Այս է իմաստը փորձութեան: Եւ նոյնիսկ չարը բանական առարկութիւններու շնորհիւ բացատրելու փորձն իսկ, կամ ինչպէս կարելի է ըսել՝ չարին գոյութեան իրաւունք մը տալն իսկ, այդ նոյն փորձութիւնն է, հոգիին յանձնուելն է չարին: Վասնզի չարին հանդէպ քրիստոնէական կեցուածքը կը կայանայ

այն հասկացողութեան մէջ, թէ չարը որեւէ բացատրութիւն, որեւէ արդարացում, որեւէ հիմնաւորում չունի, թէ անիկա արմատն է ընդդէմ Աստուծոյ պատմութեան, Աստուծոյ հեռացման, լիառատ կեանքէ խզումին, եւ թէ Աստուած չարի մասին մեզի բացատրութիւն չի տար, այլ կորով կը պարզեւէ չարին դիմադրելու եւ զօրութիւն՝ յաղթելու անոր: Եւ դարձեալ, այս յաղթանակը կարողութեան մէջ չէ հասկնալու եւ բացատրելու չարը, այլ աւելի՝ կորովին ճակատելու ընդդէմ անոր, հաւատքի ամբողջ զօրութեամբ, յոյսի ամբողջ զօրութեամբ, եւ սիրոյ ամբողջ զօրութեամբ: Քանի որ հաւատքով, յոյսով, եւ սիրով է, որ փորձութիւնները կը յաղթահարուին, անոնք են մարտնչող պատասխանը ամէն փորձութեան, յաղթանակը բոլոր փորձութիւններուն վրայ, եւ հետեւաբար՝ յաղթանակը չարին վրայ:

Ասոր մէջ է յաղթանակը Քրիստոսի, որուն ամբողջ ընթացքը փորձութեան անսպի կեանք մըն էր: Ան տեւաբար չարի տարակերպարանք բոլոր փորձութիւններուն մէջ էր, սկսելով իր ծննդեան ատեն մանուկներու կոտորածէն մինչեւ իր սարսափելի մինակութիւնը, լքուիլը բոլորէն, Ֆիզիքական չարչարանքը, եւ խաչին վրայ անիծեալ մահը: Առումով մը, աւետարանները պատում մըն են չարի ուժին եւ անոր վրայ տարուած յաղթանակին. պատում մը Քրիստոսի փորձութեան:

Եւ Քրիստոս ոչ իսկ մէկ անգամ բացատրեց, եւ ուստի ոչ իսկ մէկ անգամ արդարացուց չարը, այլ տեւաբար հաւատքով, յոյսով եւ սիրով ճակատեցաւ անոր դէմ: Ան չկործանեց չարը, բայց յայտնեց չարին ընդդէմ պայքարին զօրութիւնը, եւ այս զօրութիւնը մեզի տուաւ: Ու այս զօրութեան կը վերաբերի աղերսանքը, որ կ'ըսենք. «Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն»:

Աւետարանը Քրիստոսի մասին կ'ըսէ, թէ երբ բոլորէն լքուած ու մինակը գիշեր ատեն պարտէզին մէջ կը տառապէր, երբ տրտում էր ու տազնապահար, երբ փորձութիւնը իր ամբողջ ուժով վրան էր ինկած, երկինքէն հրեշտակ մը եկաւ ու զինք զօրացուց:

Այս խորհրդաւոր օգնութեան համար է, որ կ'աղօթենք, որպէսզի չարին, տառապանքին եւ փորձութեան դիմաց մեր հաւատքը չսասանի, մեր յոյսը չտկարանայ, մեր սէրը չցամաքի, որ չարին խաւարը մեր սրտերուն մէջ չտիրէ եւ զանոնք չդարձնէ իր փորձութեան կրակը սփռողներու: Մեր աղօթքը կ'ըսէ, թէ մենք Աստուծոյ կը վստահինք, ըստ Քրիստոսի օրինակին, թէ բոլոր

փորձութիւնները մեզի շնորհուող զօրութեամբ պիտի յաղթահարուին:

Նաեւ կ'աղօթենք, որ Աստուած մեզ փրկէ չարէն: Ասոր վրայ մեզի որեւէ բացատրութիւն չէ տրուած, այլ մէկ յաւելեալ յայտնութիւն մը մատուցուած է, թէ չարը անձնաւոր բնոյթ ունի, թէ այն անձն է չարութեան իսկութիւնը եւ աղբիւրը:

Չկայ առարկայական իրականութիւն մը, որ կրնայինք ատելութիւն կոչել, բայց անիկա իր ահաւոր ուժով կ'երեւայ, երբ ատող մը կայ: Տառապանք կոչուած առարկայական իրականութիւն մը չկայ, բայց կայ տառապեցնողը: Այս աշխարհի մէջ ամէն ինչ անձնաւոր է: Արդ, Տէրունական Աղօթքին մէջ, ոչ թէ անանձնաւոր չարէ մը, այլ չարէն փրկութիւն կ'աղերսենք: Չարի աղբիւրը չար անձին մէջ է, եւ ասիկա կը նշանակէ՝ այն անձին մէջ, որուն հոգիին բարութեան տեղը բնախախտ եւ սարսափելի թափանցումով գրաւած է չարութիւնը, եւ մարդը դարձուցած իրմով սնանող կեանքի: Գուցէ այստեղ է, չարին վերաբերող այս բառերով է, որ մեզի կը տրուի չարի մասին հաւանական բացատրութիւն մը, քանի այստեղ է, որ կը յայտնաբերենք, թէ անիկա ոչ թէ աշխարհի վրայ տարածուած անանձնաւոր ուժ մըն է, այլ ողբերգութիւնն է անձի մը ընտրութեան, անձի մը պատասխանատուութեան, անձի մը որոշումին:

Եւ, հետեւաբար, միայն անձին մէջ է, եւ ոչ՝ վերացական տեսութիւններու եւ յօրինումներու, որ չարը կը յաղթահարուի եւ բարութիւնը կը յաղթանակէ: Այս պատճառով ալ, նախ եւ առաջ մենք մեզի համար կ'աղօթենք: Ամէն անգամ, որ փորձութիւն մը կը յաղթահարենք, կը յաղթահարենք շնորհիւ մեր կողմէ հաւատքի, յոյսի եւ սիրոյ ընտրութեան, եւ ոչ թէ չարի խաւարին ընտրութեան:

Աշխարհի մէջ պատճառաւորութեան նոր կարգ մը, յաղթանակի նոր կարելիութիւն մը հաստատուած է, եւ կ'աւետարանուի այս աղերսով. «Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն, այլ փրկեա զմեզ ի չարէն»:

Ը. ԳԼՈՒԽ

«Զի քո է Արքայութիւն եւ զօրութիւն
եւ փառք յաւիտեանս յաւիտեանից»⁷

Այս զրոյցով կ'աւարտենք մեր ամփոփ, եւ շատ համեստ բացատրութիւնը Տէրունական

Աղօթքին: Տեսանք, որ իւրաքանչիւր բառի ետին, իւրաքանչիւր աղերսանքի ետին կան հոգեւոր իրականութիւններու աշխարհ մը եւ յարաբերութիւններ, որոնք սովորաբար մեր ուշադրութենէն կը վրիպին, որոնք մեր առօրեայ կեանքի թոհոլեռնով ծածկուած են: Այս դիտանկիւնէն, Տէրունական Աղօթքը, «Հայր մեր»ը, աւելի քան աղօթք մըն է. անիկա յանկարծական յայտնակերպում մը եւ յայտնութիւն մըն է հոգեւոր այն աշխարհին, որուն համար ստեղծուած ենք, արժէքներու այն նուիրապետութեան, որ մեզի կու տայ կարողութիւնը մեր կեանքին մէջ ամէն ինչ ըստ պատշաճութեան կարգաւորելու, եւ ամէն արարք վայելչապէս կատարելու: Իւրաքանչիւր աղերսանք անձնական գիտակցութեան ամբողջ ոլորտ մը կը բանայ, մեր անձերուն մասին՝ ամբողջ յայտնութիւն մը:

«Հայր մեր, որ յերկինս ես, սուրբ եղիցի Անուն քո»: Ասիկա կը նշանակէ, թէ սեփական կեանքս վախճանակէտ ունի վեհագոյնը, աստուածայինը, բացարձակ գոյութիւնը, եւ միայն այս վերլոյման մէջ կը գտնէ իր իմաստը, իր լոյսը, եւ իր ուղղութիւնը:

«Եկեացէ Արքայութիւն քո»: Ասիկա կը նշանակէ, թէ կեանքս նախասահմանուած է լիանալու այս Արքայութեան բարիքով, սիրով եւ ուրախութեամբ. թէ կեանքս կարեւոր է որ թափանցուի եւ լուսաւորուի զօրութեամբը այս Արքայութեան, որուն դուռը Աստուած մեր առջեւ կը բանայ եւ մեզ ներս կը հրաւիրէ:

«Եղիցին Կամք քո, որպէս յերկինս եւ յերկրի»: Այսինքն՝ կարենամ իմ կեանքը դատել եւ արժեւորել ըստ այս Կամքին, այսինքն՝ կարենամ գտնել անայլայլելի բարոյական կանոն մը, որուն առջեւ ի վիճակի ըլլամ խոնարհեցնել իմ անձնական կամքը, իմ եսասիրութիւնը, իմ կիրքերը, իմ անմտութիւնը:

«Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր»: Թէ անհրաժեշտ է, որ իմ ամբողջ կեանքը, իմ բոլոր ուրախութիւնները, ինչպէս նաեւ տխրութիւնները, անոր ամբողջ գեղեցկութիւնը, եւ դեռ տառապանքը, գոհաբանութեամբ եւ երկիւղով ընդունիմ որպէս նուէր մը Աստուծոյ ձեռամբ ինծի մատուցուած: Թէ կարենամ ապրիլ միայն ամենայագեցուցիչով, էականով եւ վեհագոյնով, եւ ոչ թէ անոնցմով՝ որոնցմով կեանքի անգին նուէրը քամիին կը տրուի:

«Եւ թող մեզ զպարտիս մեր, որպէս եւ մեր թողումք մերոց պարտապանաց»: Թէ միշտ կարենամ ներշնչուիլ ներելու ոգիով, տենչանքով

իմ ամբողջ գոյութիւնը կառուցելու սիրոյ հիման վրայ. թէ իմ բոլոր ճախողութիւնները, իմ բոլոր պարտքերը, իմ կեանքի բոլոր մեղքերը ծածկուին Աստուծոյ պայծառ ներմամբ:

«Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն, այլ փրկեա զմեզ ի չարէն»: Թէ ինքզինքս Աստուծոյ խորհրդալից եւ ճառագայթափայլ Կամքին վերնծայելով, իր օգնականութեամբ կարենամ յաղթահարել ամէն փորձութիւն, եւ մանաւանդ ամենասարսափելին՝ կուրուցութիւնը, որ կը մթագնէ աշխարհն ու կեանքը, որպէսզի Աստուծոյ ներկայութիւնը չտեսնեն. որ Աստուծոյ ձեռքէն կը յափշտակէ կեանքը, կեանքին իսկ տեսողութիւնը խլելով եւ չարիքի փոխելով զայն: Թէ պէտք է որ տեղի տամ չար անձի մը ուժին եւ գրաւչութեան առջեւ, թէ իմ մէջ պէտք է որ օթեւան տամ չարին երկդիմութեան եւ խոտորման, անոր՝ որ իբրեւ բարի կը ծպտուի, միշտ առնելով լուսաւոր հրեշտակին կերպարանք:

Եւ Տէրունական Աղօթքը կ'աւարտի եւ կը պսակազարդուի վեհագոյն բարձրաձայնումով. «Զի քո է Արքայութիւն եւ զօրութիւն եւ փառք յաւիտեանս յաւիտենից»: Ասոր մէջ կը տեսնենք երեք բանալի բառեր եւ Ս. Գրային իմաստներ, որոնք քրիստոնէական հաւատքին երեք գլխաւոր խորհրդանշաններն են: Արքայութիւնը («Երկնքի Արքայութիւնը մօտեցած է», Մտ 4.17. «Աստուծոյ Թագաւորութիւնը ձեր մէջ կը գտնուի», Ղկ 17.21. «Եկեացէ Արքայութիւն քո», Մտ 6.10) Երկնքի Արքայութիւնը մօտեցած է, եկած է, յայտնուած է. ինչպէ՞ս: Յիսուս Քրիստոսի կեանքով, խօսքերով, վարդապետութեամբ, մահուամբ, եւ ի լրումն ամենայնի՝ յարութեամբ. այն կեանքով՝ որ այնքան լոյսով եւ զօրութեամբ լի էր, աւետաբեր խօսքերով, որոնք մեզ դէպի երկինք կ'առաջնորդեն, իր վարդապետութեամբ՝ որ մեր բոլոր անձկութիւններուն կը պատասխանէ, եւ վերջապէս, այն վախճանով՝ որուն հետ ամէն ինչ նոր սկիզբ ունեցաւ, եւ որ մեզի համար նոր կեանքի մը սկզբնաւորութիւնը եղաւ:

Երբ կը խօսինք Երկնքի Արքայութեան մասին, առաւել եւս մեր խօսքը չի վերաբերիր վերացական իրականութեան մը, ո՛չ յետ մահու կեանքի մը, ոչ ալ իրականութեան մը, որ պիտի գայ մահէն ետք: Ի վերջոյ ամէն ինչ, կը խօսինք իրականութեան մը մասին, որ քարոզուած էր, խոստացուած էր եւ տրուած էր Քրիստոսի կողմէ իրեն հաւատացողներուն եւ զինք սիրողներուն: Մենք ասիկա՛ է, որ Արքայութիւն կը կոչենք,

որովհետեւ ասկէ աւելի բարի, աւելի գեղեցիկ, աւելի պայծառափայլ իրականութիւնն չէ եղած, չէ խոստացուած, եւ չէ մատուցուած մարդոց: Այս է իմաստը «Եկեացէ Արքայութիւնն քո» աղերսանքին:

«...եւ գորութիւնն»: Ու կը շարունակենք յառաջանալ: Ի՞նչ կարելի գորութիւն վերագրելի է այս դէմքին, որ խաչին վրայ մինակ մահացաւ, առանց ինքզինք պաշտպանելու, որ «գլուխը հանգչեցնելիք տեղ մը» չունէր (Մտ 8:20): Կը բաւէ նկատի ունենալ աշխարհի ամենագորաւոր ուժը: Մարդ արարածը ինչ ուժ ալ ձեռք ձգէ, ինչ ուժով ալ սեփական անձը շրջապատէ, ինչ կերպով որ ալ ուրիշները իրեն ենթարկէ, կու գայ անխուսափելի պահը, երբ այն ամէնը փոշի կը դառնայ եւ ոչինչ կը մնայ իր ձեռք ձգած ուժէն: Սակայն ա՛յս մէկը, այս «տկար» եւ «անգոր» անձը կ'ապրի, եւ ոչինչ, ոչ մէկ ուժ կրնայ զինք յիշելը ջնջել մարդկութեան գիտակցութենէն: Մարդիկ կը ձգեն զինք. կը մոռնան, եւ ապա վերստին կը դառնան իրեն: Անոնք կը գրաւուին այլ խօսքերէ, այլ խոստումներէ, սակայն վերջաւորութեան, կանուխ թէ ոչ, կը մնայ միայն այդ փոքրիկ, շատ պարզ գիրքը՝ իր աւետարեք խօսքերով: Անկէ կը ճառագայթէ պատկերը այն դէմքին, որ կ'ըսէ. «Դատաստան ընելու եկայ այս աշխարհը, որպէսզի չտեսնողները տեսնեն եւ անոնք որ կը տեսնեն՝ կուրծան» (ՅՃ 9:39): Եւ որ վերջաւորութեան ըսաւ. «ես յաղթեցի աշխարհին» (ՅՃ 16:33): Արդ, ա՛յս է պատճառը, որ մենք Աստուծոյ կ'ըսենք. «Զի քո է Արքայութիւնն, եւ գորութիւնն», եւ կ'աւարտենք, ըսելով՝ «եւ փառք»:

Այս աշխարհի մէջ ամէն ինչ պատրանքային է, եւ դիւրաբեկ է ամէն փառք: Յատակ է, որ Քրիստոս երկրաւոր փառք բացարձակապէս չփնտռեց: Եթէ այս աշխարհի մէջ որեւէ խորունկ եւ անկործանելի փառք կայ, անիկա ա՛յն մէկն է, որ զՔրիստոս ընդունող ընկերութեան մէջ հուր կը ձգէ եւ կ'այրէ. այն փառքը՝ բարութեան փառքն է, հաւատքին փառքն է, յոյսին փառքն է: Քրիստոս նախ եւ առաջ այն դէմքն է, որ յանկարծ կը յայտնուի որպէս լուսաղբիւր, որ աշխարհին անծանօթ լոյս կը հեղու: Անոր յառելով մեր աչքերը, կը հասկնանք բանաստեղծը որ ըսաւ. «Ան կը խօսի աստղերուն փառքով, արարչութեան առաջին օրուան գեղեցկութեամբ»:

Կը հասկնանք ոչ թէ մեր մտքով, այլ մեր ամբողջ գոյութեամբ, այն՝ որ մարդը կատարեալ եռանդով կը փնտռէ եւ որուն խիստ ծարաւը

ունի իր կեանքի բոլոր տուայտումներուն եւ մաքառումներուն մէջ: Ան կը փափաքի, որ այս լոյսով բորբոքի, ան կը փափաքի, որ ամէն ինչ այս երկնային գեղեցկութեամբ փայլի, որ ամէն ինչ աստուածային այս փառքով լեցուի:

«Զի քո է Արքայութիւնն եւ գորութիւնն եւ փառք յաւիտեանս յաւիտենից»: Այսպէս կը կնքուի Տէրունական Աղօթքը: Եւ երբ այս աղօթքը կը յիշենք, երբ կը շարունակենք կրկնել, մեր կեանքը կը բացուի Արքայութեան, կը լեցուի գորութեամբ, կը ճառագայթէ փառքով, որուն դիմաց խաւարը, ատելութիւնը, եւ չարը անգոր կը մնան:

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- 1.- Լէվ (Լէօ) Թօլստոյ (1828-1910). ոռու պատմուածագիր, թատերագիր, վիպագիր եւ իմացագիր:
- 2.- Ալեքսանդր Պուշկին (1799-1837). ոռու բանաստեղծ, թատերագիր եւ պատմուածագիր:
- 3.- Ֆեօդօր Թիոփչեվ (1803-1873). ոռու բանաստեղծ եւ դիւանագետ:
- 4.- Լուդուիգ Ֆէօրբախ (1804-1872). գերմանացի փիլիսոփայ: Ռահվիրայ նիւթապաշտութեան:
- 5.- «Գոհարանութիւն»: Մեր «Ս. Պատարագ»ն է: Արեւմտեան լեզուները եզրը առած են յուևարէնէն՝ «էլիսարիսթիա»: Շմեմանի մօտ Քրիստոսի գոհագործական ինֆրնիմայման աստուածաբանութիւնը շեշտադրած է անոր գոհարանական արարք ըլլալը: Հայ եզրը յայտնապէս գոհագործականին շեշտադրումն է:
- 6.- Ֆեօդօր Դոստօեվսկի (1821-1881). ոռու լրագրող, պատմուածագիր, վիպագիր եւ իմացագիր:
- 7.- «Զի քո է...»: «Հայր մեր»ի երկու տարբերակ կայ Նոր Կտակարանին մէջ. մէկը Մատթէոսի աւետարանին (6.9-13), եւ միւսը՝ Ղուկասի աւետարանին (11.2-4) մէջ: Մատթէոսի աւետարանին վաղագոյն ընդօրինակութիւններուն մէջ չկայ «Զի քո է...»ն, ինչ որ ենթադրել տուած է, թէ անիկա յետագայ յաւելում է:

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Յառաջաբան	էջ 1
Ա. Գլուխ. «Հայր մեր, որ յերկինս ես»	էջ 2
Բ. Գլուխ. «Սուրբ եղիցի Անուն քո»	էջ 3
Գ. Գլուխ. «Եկեցէ Արքայութիւն քո»	էջ 5
Դ. Գլուխ. «Եղիցին Կամֆ քո...»	էջ 6
Ե. Գլուխ. «Զհաց մեր...»	էջ 8
Զ. Գլուխ. «Եւ թող մեզ...»	էջ 9
Է. Գլուխ. «Եւ մի՛ տանիր զմեզ...»	էջ 11
Ը. Գլուխ. «Զի քո է...»	էջ 12
Ծանօթագրութիւններ	էջ 14

